

Sõida seenele!

Andrus Voitk

See on Sinu raamat. Hoia seda hoolega. Raamatutes on palju tarkust.

Kirjuta siia oma nimi:

ja aadress:

ja telefoninumber:

Kui raamat peaks kogemata ära kaduma, saab leidja Sulle teatada või raamatu Sulle koju saata.

Sõida seenele!

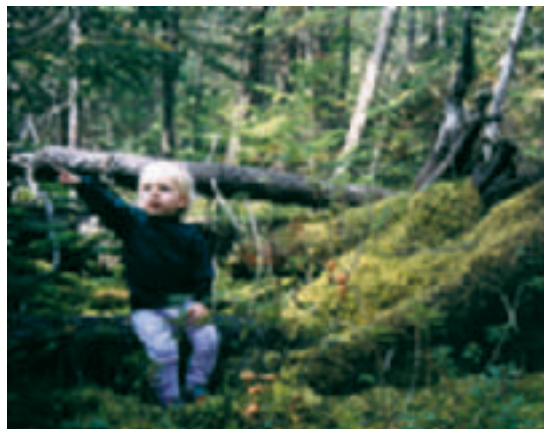
Pühendan selle raamatukese oma vanemate Valli ja Evald Voitki mälestusele. Isa talu "Meose" müügist sain raha raamatu trükkimiseks. Selle talu juures on jäädvustatud ka pilt minu esimesest seeneretkest, mille ma ema käekõrval tegin. Pühendan ta ka eesti koolilastele, lootuses, et huvi seente vastu, mille mu vanemad minus äratasid, tärkab ka nende rinnus.

Andrus Voitk

TERE!

Minu nimi on Triina. Ma elan Kanadas. Kui ma väike olin, käisin Memme ja Vanaisaga Labradoris seenel. Nüüd ma olen suur. Pildil istun suusarajal, kus kasvas palju seeni. Raja raius Labradori metsa üks eestlane. Tema nimi oli Vello Arumäe ja raja nimi on *Vello's Trail*, mis tähendab Vello Rada.

Mulle meeldib seenel käia, sest mulle meeldivad seened. Need meeldivad ka mu vennale. Tema nimi on Toomas. Toomas on mu kõige parem sõber. Toomas ja mina käime sageli seenel. Meie Memme ja Vanaisa elavad metsa servas. Nad viivad meid tihti seenele. Kui me koju tagasi jõuame, praeb Memme meile seeni. Tavaliselt ta praeb neid võis, koos sibulatega. Vahel ta teeb seenekastet, keedab seenesuppi või praeb seenekomletti. Ja vahel ta küpsetab seenepirukaid. Meile maitsevad seened. Memme ütleb, et ta teeb seenehõrgutisi.

Seened on ilusad. Seened on maitsvad. Mõned on mürgised ja mõnel on imelikud nimed. See meeldib eriti Toomasele. Seenelkäimine on põnev.

Selles raamatus ma näitan ja seletan Sulle neid asju. Siis ehk hakkavad seened ka Sulle meeldima. See, millest raamat räägib, on raamatu sisu. Ma loodan, et Sulle meeldib minu raamatu sisu.

Parimate seenesoovidega,
Sinu seenesõber,

TRIINA

Sisukord

TERE!	2
ILUSAD SEENED	4
Värvilised	4
Huvitava kujuga	8
Muidu imelikud või naljakad	10
SÖÖDAVAD SEENED	12
Kevadseened	12
Suveseened	13
Sügisseened	14
MÜRGISED SEENED	16
Mittesöödavad	16
Haigusi põhjustavad seened	18
Mõrtsukad ja timukad	20
NALJAKAD JA RUMALAD SÕNAD	22
SEENENIMEDEST	25
PÕDRAJUTT	27
LÕPPSÕNA	32

ILUSAD SEENED

Mõned seened on ilusad, sest nad on väga **VÄRVILISED**. Hästi tuntud värviline seen on kärbseseen. Tal on valged täpid kübara peal. Eestis on kärbseseene kübar tavaliselt punane, Kanadas aga enamasti kollane. Punapäiste kärbseseente pilt ongi Eestis üles võetud. Kuldtatikuga (lk 11) on vastupidi — Eestis on ta kollane ja Kanadas punane. Sama seen, aga teine värv.

Foto: Dr Vello Soots

Oravatele meeldib neid näksida. Ära Sina neid iial näksi, sest Sulle on nad väga mürgised. Sina pole ju orav!

Punane kärbseseen • *Amanita muscaria* var. *muscaria*

Noor kollakas kärbseseen

Punase kärbseseene kollakas teisend
Amanita muscaria var. *guessowii*

Enamik värvilisi seeni kuulub vesi- ja limanuttide perekonda. Paljud neist on väikesed. Ka pilvikute peres leidub palju eredavärvilisi kübarakandjaid.

Häbelik limanutt • *Hygrophorus pudorinus*

Kirbe pilvik
Russula emetica

Kuhik-vesinutt
Hygrocybe conica

Kukeseen-vesinutt
Hygrocybe cantharellus

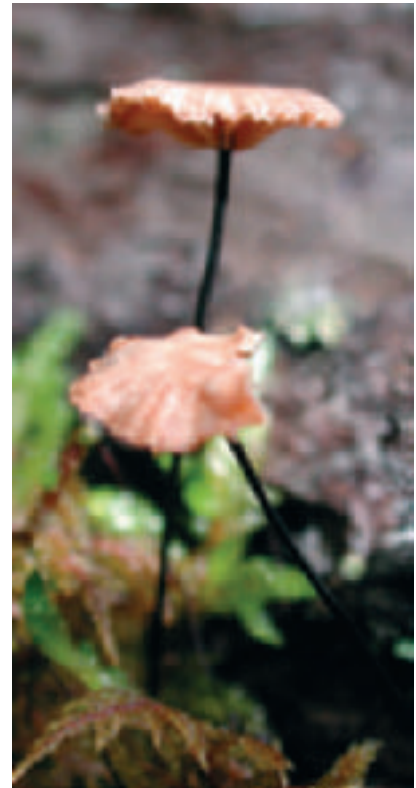

Väike rohetiksik
Chlorociboria aeruginascens

Siin on veel ilusate värviliste seente pilte.
Need on kõik minu lemmikud.

Rebu-vesinutt
Hygrocybe vitellina

Kaunisjalg-nööbik
Marasmius pulcherripes

Meelismütsik
Mycena amabilissima

Lõheroosa punalehik
Nolanea quadrata

Pea meeles:
Ära söö ühtegi seent
ainult sellepärast, et
ta on ilus!
Paljud ilusad seened
on mürgised.

Sinivärvik
Stropharia aeruginosa

Kinaver-ebavesinutt
Hygrocybe miniata

Valge vesinutt
Hygrocybe virginea

Lillatäpiline vöödik
Cortinarius iodes

Lilla vöödik
Cortinarius violaceus

Hatune vurrik
Gomphus floccosus

Foto: Dr Vello Soots

Sa panid kindlasti juba tähele, et igal seenel pole kübarat ega jalga. Mõnel on väga **HUVITAV KUJU**. Leidub kausse ja taldrikuid, mune, käsnu ja koralle, pasunaid, harju ja nuie, munadega linnupesi ja palju muud. Seened on väga mitmekesised. Mitu kuju Sa ära tunnend?

Pruun kõrbik
Gloeophyllum sepiarium

Keel-tõlvharik
Clavariadelphus ligula

Siiljas murumuna
Lycoperdon echinatum

Kuldharik
Ramaria aurea

Ketas-kogritsliudik
Discina perlata

Karvane harjaskeel
Trichoglossum hirsutum

Kurruv labak
Neolecta irregularis

Zollingeri tõlvik
Clavaria zollingeri

Rohepea-hüüvik
Leotia viscosa

Karik-vakkseen
Cyathus olla

Punalatv-harik
Ramaria botrytis

Vahel on seened **NALJAKAD** või **IMELIKUD**.
Kas oskad kirjelduse õige pildiga kokku viia?

Vanapaar hoiab
teineteist.

Seene-Ants ootab
jõuluvana.

Seenekübara all
paistab mugav väike
kambrike.

Lõbusad seened kaka sees.
(See sõna on meie majas
väljaspool seeneteadust
keelatud — aga sellest
hiljem pikemalt.)

Seenepulmad.
Peigmees tõstab pruudi loori.

Priske seenemamma oma pisipojuga.
(Loe värvi kohta lk. 4.)

Seente koosolek.
Väike kaval seen ütleb
suurematele: „Kuulge
nüüd, poisid...”

Valge helvell
Helvella crispa

Tume helvell
Helvella lacunosa

Poolkerajas värvik
Stropharia semiglobata

Valge puravik
Leccinum niveum

Tuhmuv pilvik
Russula decolorans

Kobarkõrges
Gymnopus confluens

Mets-šampinjon
Agaricus silvicola

Kuldtatik
Suillus grevillei

SÖÖDAVAD SEENED

Mulle maitsevad seened. Neid peab tundma. Minu Memme ja Vanaisa tunnevad paljusid häid seeni. Minu Vanapapa (Memme isa) tegi meile männijuurtest ilusad korvid, millega on hea seenel käia.

Ära korja söögiks seeni,
mida Sa ei tunne!

Mürklid ja kukeseened pannil

Ümarmürkel
Morchella esculenta

Kevad

Mürklid on esimesed maitsvad kevadseened. Neid korjame aprilli lõpust juuni lõpuni.

Vanapapa mürklikorv

Suvi

Juuli lõpus võib leida juba kukeseeni. Vanapapa mürklikorvist saab kukeseenekorv. Heal seeneaastal võib juulis korjata viimaseid mürkleid ja esimesi kukeseeni.

Memme ütleb, et kõige parem retsept on praadida võid, kuni see hakkab vahutama, pruunistada selles kergelt sibulad ja siis lisada seened. Varsti ma olen juba nii vana, et Memme lubab mul endal seeni praadida. Septembri algul nopime esimesi puravikke ja viimaseid kukeseeni. Need kaks on meie lemmikud. Mina eelistan kukeseeni, Toomas puravikke.

Suvel leidub metsas pilvikuid, riisikaid, šampinjone ja teisi häid söögiseeni.

Vanapapa kukeseenekorv

Harilik kukeseen
Cantharellus cibarius

Viimased kukeseened. Esimesed puravikud

Harilik kivipuravik
Boletus edulis

Sügis

Sügisel ilmuvad uued söögiseened. Neist meeldivad mulle eriti soomustindikud, lehter-kukeseened ja timpnarmikud. Neid on hästi palju ja nad kestavad lume tulekuni välja. Soomustindikutest tasub noppida ainult valgeid ja nad tuleb kohe toiduks valmistada, muidu tõmbuvad nad mustaks. Maitset see ei riku, aga näeb kole välja. Narmikutel on kübara all ogataolised narmad.

Porgandriisikas
Lactarius deliciosus

Soopilvik
Russula paludosa

Pirn-murumuna
Lycoperdon pyriforme

Must riisikas
Lactarius lignyotus

Kitsemampel
Rozites caperatus

Soomustindik
Coprinus comatus

Nota bene!

Enne kui hakkad seeni
toiduks korjama, loe läbi
järgmine peatükk.

Kahkjas ebaheinik
Lepista glaucogana

Harilik vurrik
Gomphus clavatus

Timpnarmik
Hydnum repandum

Rikkalik lehter-kukeseene saak

Lehter-kukeseen
Cantharellus tubaeformis

MÜRGISED SEENED

Seeni on nii palju, et igaühe kohta pole teada, kas ta on söödav või mitte. **Ära iial söö seent, kui Sa ei tea, kas ta on söödav.**

Paljud seened on **mittesöödavad**, sest nad on kas

- puised, nii et neid ei saa närida, või
- halva maitsega.

Mõned seened on **mürgised**, sest nad

- mõjuvad halvasti koos alkoholiga,
- tekitavad viirastusi ja meeleoluhäireid,
- teevad Sind haigeks (kõhulahtisus, iiveldus, oksendamine, krambid, kõhuvalu, palavik, külmavärinad, peavalu, nõrkushood jne.) või
- tapavad.

Mittesöödavad seened

Käsnad on **puised**. Neid ei saa närida ega seedida. Teistel, nagu lehterüdikutel, ei ole maitset ega toiteväärtust. Sellised seened ei tee kahju, kuid neid ei ole mõtet korjata ega toidu sisse panna.

Lehterüdik
Tremiscus helvelloides

Sapipuravik
Tylopilus felleus

Väga **paha maitsega** on sapipuravik. Kui Sa kogemata sapipuraviku seenehõrgutisse paned, rikud kogu toidu ära. Kuigi ta näeb väga kivipuraviku moodi välja, reedab teda roosakas torukiht kübara all.

Kibeda või tulselt vürtsika maitsega on pipartatik. Ka mõned pilvikud ja riisikad on samasuguse maitsega. Paljude selliste seente ladinakeelne nimi on *piperatus*. Enamik neist ei ole mürgised, vaid lihtsalt ebameeldiva maitsega, mis teeb toidu mittesöödavaks. Kuna nad pole mürgised, võid neid metsas maitsta. Kui kõrvetab, siis ära koju vii! Ole siiski ettevaatlik ja sülitä kõik seenetükid pärast maitsmist välja.

Pipartatik
Chalciporus piperatus

Kasekäs
Piptoporus betulinus

Haigusid põhjustavad seened

Nii voldiline tindik kui nuijalg-lehtrik on maitsvad söögiseened, kuid neis on üks aine, mis koos alkoholiga teeb inimese haigeks. Kes neid süües alkoholi tarvitab, seda tabab peatselt kõva kõhu- ja peavalu ning oksendamine.

Kahjuks leidub üsna palju seeni, mis tekitavad sarnaslaadse seederikke ka ilma alkoholita. Enamik mürgiseid seeni ongi sellise toimega. Tihti tekitab mürk valusaid kõhukrampe ja teeb kõhu nii lahti, et hoia alt!

Nuijalg-lehtrik
Clitocybe clavipes

Voldiline tindik
Coprinus atramentarius

Mõnedes seentes on närvimürk, mis moonutab hingeelu. Selline mürk tekitab viirastusi, sonimist ja meeleoluhäireid. Nii toimivad mitmed pisikesed hallid ja pruunid seened. Ka kärbseseenes on lisaks teistele mürkidele närvimürk.

Kevadkogrits
Gyromitra esculenta

Kõige kardetavam seenemürk on rakumürk. Kes seda sööb, see sureb.

Kogritsatel on eriline rakumürk, mis kuuma käes haihtub. Kui kogritsat värskelt toiduks tarvitada, jääb mürk sisse ja tapab sööjad. Kui Sa aga seeni enne kumatad (keeda kaks korda viis minutit ja kummalgi korral viska keeduvesi minema), võid neid ohutult süüa. Hoolitse selle eest, et Sa kumatamise ajal

keeduauru sisse ei hingal! Kõige kindlam on aga kogritsaid üldse mitte süüa. Leidub ju nii palju teisi häid söögiseeni.

Rakumürk on juba tund-kaks peale söömist maksas (vahel ka neerudes) ja hävitab need siseelundid täielikult.

Hiidkogrits
Gyromitra gigas

Mõrtsukad ja timukad

Neil kahel leheküljel on valik seeni, mis sisaldavad rakumürki. Nende mürk ei karda kuuma, nagu kogritsal, ega ka midagi muud. Ainus kaitse nende vastu on neid põhjalikult tundma õppida ja neist eemale hoida. Kui nende mürk kord juba kehas on, pole selle vastu ühtegi rohtu.

Kõige kangema mürgiga seened on kärbseseente peres. Kuigi surmavalt mürgiseid seeni on nende seas vähe, on mõnede mürk nii kange, et juba tikupea suurune puru võib olla saatuslik. Seepärast ära iial korja seeni, mida Sa ei tunne! Kui oled algaja, siis käi seenel ainult koos kaaslasega, kes seeni tunneb. Ja lõpuks, ära iial katseta uute seente söömist, kui Sa ei ole neis kindel.

Valge kärbseseen
Amanita virosa

Foto: Martin Lepik

Haisev harisirmik
Lepiota cristata

Minu raamat ei ole seene õpperaamat — ära nende piltide järgi seeni toiduks korja. Minu raamatu eesmärk on äratada Sinus seenehuvi.

Sügistanuk
Galerina autumnalis

Tavavahelik
Paxillus involutus

Lehter-kukeseen
Cantharellus tubaeformis

Kuldvöödik
Cortinarius gentilis

◀ Vaata, kuidas mõrtsukas kuldvöödik peidab end samblas lehter-kukeseente vahele! Korja ettevaatlikult — ära krahma peoga! Kodus vaata seemed üle, enne kui emale keeta annad.

• Õpi esialgu tundma vaid mõnesid seeneliike. Nopi ja söö ainult neid. Tasapisi lisa ka teisi, aga alati kellegi abiga, kes seeni tunneb.

• Kasuta raamatuid, aga pea meeles, et raamatud ei tee Sind seenetundjaks. Nad täiendavad seda, mida Sa seenel käies asjatundja käest õpid.

RUMALAD SÕNAD

Mulle meeldib vahel rumalaid sõnu kasutada. Vend Toomasele ka. Kodus ei tohi me neid tarvitada. Mamma ei luba, ja kui me seda teeme, saab Papa pahaseks. Ise nad kasutavad neid sõnu küll, aga meile ütlevad, et see pole ilus. Meile teevad rumalad sõnad palju nalja.

Minu meelest kõige naljakam seene nimi on **põdramokk**. Mamma ütleb, et **mokk** ei ole viisakas sõna, kuid kui seene nimi on niisugune, mis siis parata? See ongi, miks seened mulle ja Toomasele nii palju lõbu pakuvad. Kui seentest kõneled, on võimalik tarvitada igasuguseid sõnu, mis muidu keelatud.

Harilik põdramokk
Sarcodon imbricatus

Kõik seenenimed ei ole rumalad. Paljud tunduvad lihtsalt naljakad ja paljudel on mõnus kõla. Vahel ajab nende kordamine Papa marru, aga kui ma talle ütlen, et õpin seente nimesid, ei saa ta mind ometi keelata. Kuidas Sulle meeldivad nimed nagu **limanutt**, **lambatatt**, **vesinutt**, **kitsemampel**, **panterkärbseseen**, **hiireheinik**, **sapipuravik**, **seaseen**, **pätakas**, **härjakeel**?

Ükskord ma tegin ühe seene-luuletuse:

Põdramokk, limanutt, lambatatt ja seaseen.

Põdramokk, limanutt, lambatatt ja sitaseen.

Kordasin neid kahte rida autos ligi tund aega, enne kui Mamma ohkas, et miks peab tema laps just seente vastu huvi tundma. Lõpuks keelas Papa edasise deklamatsiooni.

Toomas tegi ka ühe seeneluuletuse:

*Sukaseen ei ole seen
ja puugipask ei kõla peen.*

Kasuta neid nimesid ja tee ise ka luuletus! Nii on lood seentega — palju on lubatud, mis muidu keelatud. Isegi minu raamatu pealkiri, „**SÕIDA SEENELE!**”, ei olevat viisakas. Papa ütles, et see on nagu saadaksid kellegi põrgu. Aga kui ma heast südamest soovin Sulle, et Sa sõidaksid seenele, mis ju mulle nii meeldib, siis kuidas saab see ebaviisakas olla või kes saab seda keelata?

Nimi ei pea alati rumal olema, et mulle meeldida. Kõrvküliku ingliskeelne nimi tähendab eesti keeles „**inglitiivad**”. Mis Sa arvad, kas nad näevad välja rohkem tiiva või kõrva moodi? Tahad teada, kuidas **põdramokk** tegelikult välja näeb? Vaata pildilt. Põtradega saab seenel palju nalja. Sellest rohkem edaspidi.

Kõrvkülik
Phyllotus porrigens

Põdramokkad, pea ja sarved

Mõned seened on **limased**. Ka **tatt** on limane. Limased seened on **tatikud** ja **limanutid**. Minu meelest on **kitselimanutt** eriti naljakas nimi. Kuigi mu nina on vahest **tatine**, ei räägi me kodus **tatist** palju. Aga kui seene rahvakeelne nimi on **lambatatt** (õigemini **lambatatik**), siis võin ma ju seda ütelda, nii palju kui tahan!

Lambatatik
Suillus granulatus

Harilik murumuna
Lycoperdon perlatum

Hobuheinik
Tricholoma equestre

Sätendav tindik
Coprinus micaceus

Kitse-limanutt
Hygrophorus camarophyllus

Aasnööbik
Marasmius oreades

Kelluk-sõnnikuseen
Panaeolus campanulatus

Nägid juba varem pilti, kus seened kasvavad **kaka** peal. Väljaspool seeneteadust me seda sõna ei kasuta. Aga selle kombe tõttu on üks seenepere saanudki nimeks **sitaseen** (*Anellaria*), teine **sõnnikuseen** (*Panaeolus*). Ladina keeles kannab sellist nimetust tindikute pere, sest *coprinus* tähendab „**sitane**”. Seeneteadlased tohivad nii rääkida, lapsed aga mitte. Sellepärast mulle ja Toomasele meeldibki olla seeneteadlane. Murumuna on rahvakeeles „**ämmatoss**”. Tema ladinakeelne perekonnanimi tähendab „**hundi peer**”! Paljudes keeltes on seentel naljakad nimed. Näiteks

hobuheinik on poola keeles „**kollane pörsas**”! Mõttele, kui palju nalja selle nimega saaks! **Nööbik** on juba iseenesest lõbus nimi. Veel toredam on, et need väikesed nööbikesed kasvavad **nõiaringides**. Tundub, et ongi vaja natuke juttu teha

SEENENIMEDEST

Sinul on oma nimi, mille Sa kirjutasid raamatu algusesse. Sinu perekonnanimi määrab, kuhu perre Sa kuulud, ja eesnimi näitab, kes Sa selles perekonnas oled. Minul on ka oma nimi, Triina. Ma olen suure perekonna liige. Mul on vend Toomas. Mul on Mamma ja tema vanemad, Mummu ja Sissi, ning Papa ja tema vanemad, Memme ja Vanaisa. Mul on tädi, kaks velle, üks onu, mitmed kaugemad nõoksed, vanatädid ja vanaonud ning veel palju teisi, Eestis, Kanadas, Austraalias, Rootsis ja USA-s. Toomas ütleb, et meil on sugulasi jalaga segada. Keda lähemalt tunnen, selle nime oskan kirjutada sama hästi kui enda oma.

Igal seenel on ka oma nimi. Neil on palju perekondi ja suurtes perekondades palju liikmeid, nii et kõigi nimesid ma ei teagi.

Eesti keeles on seentel ammust ajast **rahvakeelsed nimed**. Need värvirikkad nimed on paigast paika erinevad. Näiteks mürkel on ühes kohas hoonisa, teises lehmamokk. Ära küsi, kuidas saavad mokk ja nisa ühesugused olla. Nii see lihtsalt on. Aasnööbik on ühes kohas leemeseen, teises konnakübar. Ja nii edasi — heal lapsel mitu nime. Väga raske on teada, et räägid ühest ja samast asjast, kui üks räägib nisast ja teine mokkast, üks seenest ja teine kübarast!

Et oleks täpselt teada, millisest seenest on jutt, on eesti keeles seentel ka **teaduslik nimi**. See on igal pool sama üle Eestimaa ja ka mujal, kus eesti keelt räägitakse. Piltide juurde kirjutasin ma eestikeelse teadusliku nime värvitrükis. Kõik seened mu raamatus kasvavad Kanadas, kus Vanaisa neid pildistas. Kanada loodus ja Eesti loodus on erinevad. Igat Kanada seent ei leidu Eestis. Nende nimed, mis ka Eestis kasvavad, kirjutasin ma **sinises** trükis, nende nimed aga, mida Eestis pole nähtud, **punases**.

Kuidas me teame, et räägime Eestis ja Kanadas samast seenest, kui seda ühel maal ei ole, või kui räägime kellegagi, kes eesti keelt ei oska? Selleks on seentel veel kaheosaline ladinakeelne nimi. Esimene on perekonnanimi ja teine on eesnimi — täpselt nagu Sinul ja minul. Nii teame, kuhu perre seen kuulub ja kes ta oma peres on.

Ladinakeelne nimi on igal maal ja igas keeles sama. Seda kasutades saavad inimesed üle terve maailma samast seenest rääkida, sõltumata sellest, mis keelt nad ise räägivad, kus nad elavad või kas see seen nende maal kasvab. Need on rasked ja keerulised nimed, aga **kes need ära õpib, saab iga inimesega üle kogu maailma samast seenest rääkida.**

PÕDRAJUTT

Ühel ilusal sügisesel päeval, kui tuul ei liikunud ja vesi oli peegelsile, läksid Memme ja Vanaisa oma kauni Gros Morne'i looduskaitseala lähedal seenele, kaasas tädi Urve koer Kastan. Nad korjasid

rahulikult seeni ja kui korvid täis, seadsid sammud kodu poole. Rajal nägid nad põdra jälgi. Kui Sa hoolega vaatad, siis näed, et vasakul on saapajälje peal värske põdrajalg. Tähendab, põder käis siin peale neid. Nad jalutasid edasi ja nägid metsas haisvat mudast lohku, täis põdra sõrajälgi.

põdra jälg

saapa jälg

-
-
-
-
-

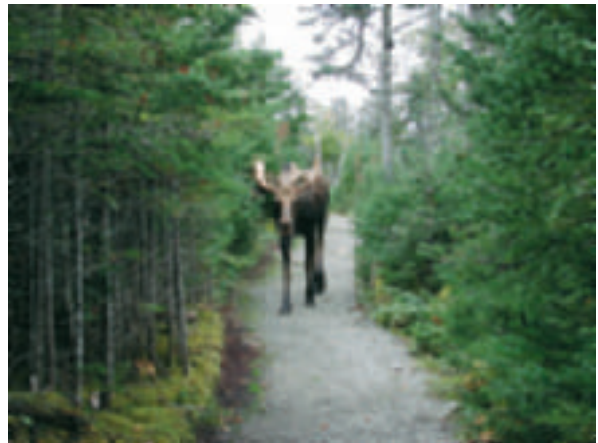
— *Põtradel on jooksu-aeg, seletas Vanaisa. Igal sügisel nad paarituvad. Siis on põdrapullid eriti rahutud. Nad kaabivad maasse selliseid lohke ja kusevad sinna. Seejärel heidavad nad lohku pikali*

ja püherdavad nagu sead. Nad katavad end kusese poriga, uskudes, et hais teeb nad emapõtradele meeldivaks.

— *Imelik komme, imelik arusaam, imelik lõhnaõli, ütles Memme. Mis see siis tähendab?*

— *Tähendab, et läheduses peaks olema üpris rahutu ja isegi vihane põdrapull.*

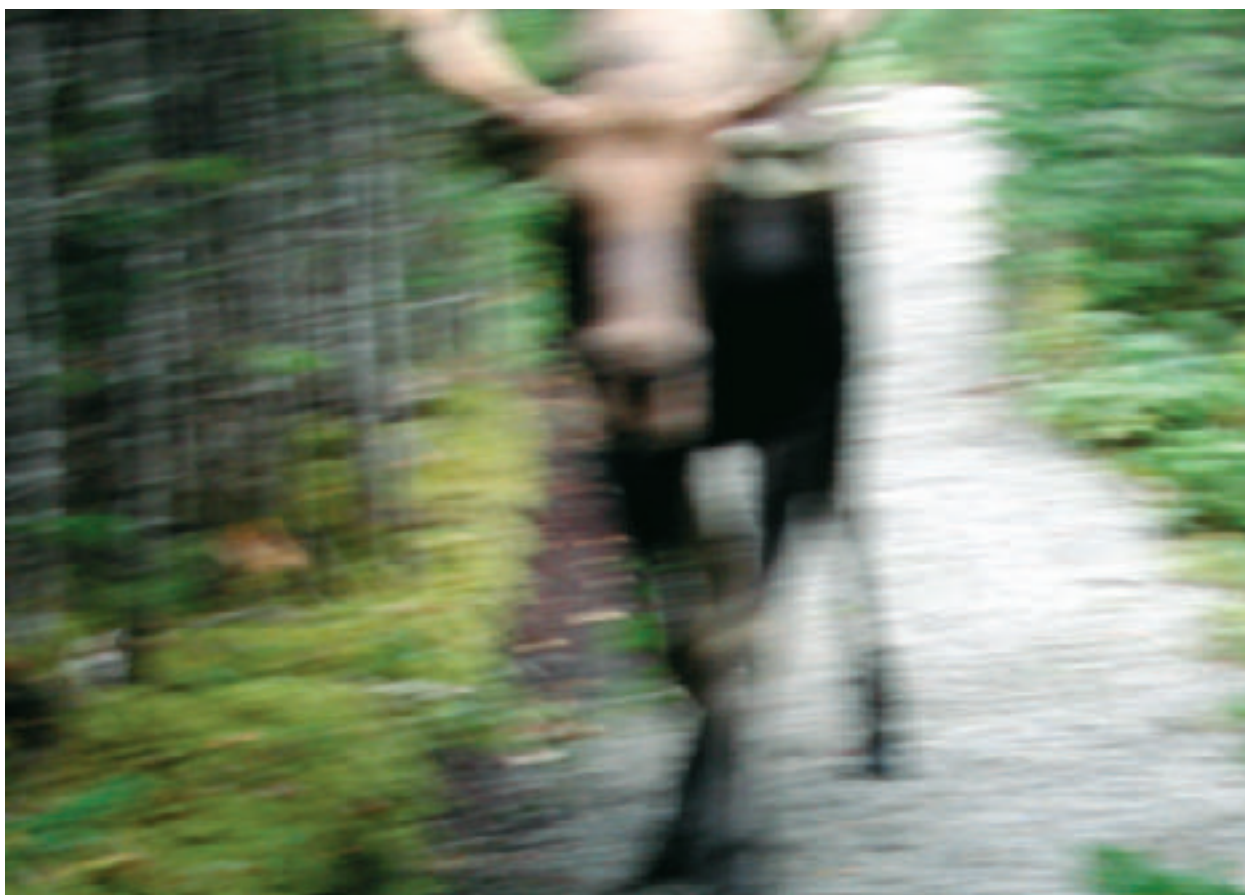
Järgmise kolme pildi jälgimiseks hoia silm selle kättnu peal. Vanaisal oli silm muidugi põdra peal ja põdral jällegi Vanaisa peal.

Nii oligi. Minut aega hiljem oli tee peal põdrapull, kes neid hoolega takseeris. Paraku arvas põdrapull, et on Vanaisas võistleja leidnud, lasi pea maha ja hakkas tema poole traavima. Põdrapulli kiirus aina kasvas ja tema suust kostsid vihased turtsatused. Vanaisa lõi kartma. Memme kartis ka ja Kastan ei teinud ühtegi piuksu. Vanaisa käed värisesid nii kangesti, et ta suutis vaevu põtra pildistada. Ta ei teadnud enam, mida teha. Kui põder tal juba peaaegu kallal oli, tõmbas Vanaisa kopsud õhku täis ja karjus põdrale täiest kõrist, puhtas eesti keeles:

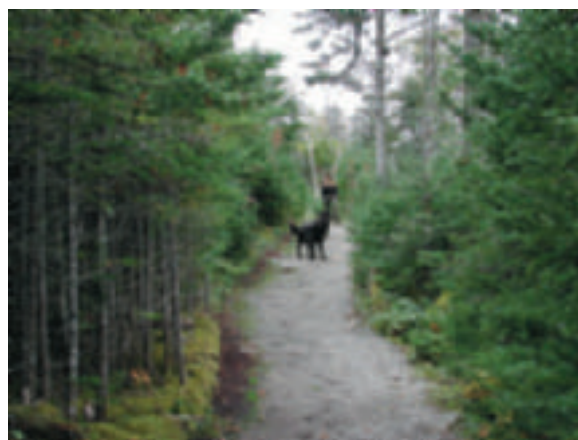
„SÕIDA SEENELE!”

Imede ime! Põder jäi röögatuse peale seisma, keeras otsa ümber ja lonkis tasakesi metsa. Kui Kastan nägi, et põder minema läheb, tuli temalgi julgus tagasi. Ta sörkis põdrale järele ja haukus, hoides ettevaatuse mõttes siiski distantsi.

— *Oleme tõelised õnneseened, ohkas Vanaisa.*

„SÕIDA SEENELE!”

Kastani kaitseks võib ütelda, et tol ajal ta veel ei teadnud, et peab pererahvast põtrade eest kaitsma. Peale seda seiklust oli uus kohustus talle selge ja edaspidi ajas ta põdrad alati ära, kui neid metsas nägi. Ükskord ajas ta põdra koguni järve ja ujus talle üle vee järele!

Näed nüüd ise, et seenelkäimine võib päris põnev olla! Toomas
joonistas sellest loost ka pildi.

Tavaliselt kardavad põdrad inimesi, aga sügisel, kõige paremal seeneajal, kui neil jooksuaeg on, võivad nad vahel isegi kurjavõitu olla. Teinekord võib põdramamma ka kevadel peale poegimist rünnata, kui arvab, et vasikad on ohus. Vanaisa ütleb, et kõige ohtlikumad on nad maanteel, kus nad võivad avariisid tekitada, aga ettevaatlik tuleb olla ka metsarajal mootorsaaniga sõites.

Kui Memme ja Vanaisa koju läksid, korvid seeni kuhjaga täis, oli loodus endiselt vaikne ja rahulik. Oleks nad natuke tähelepanelikumad olnud, oleksid nad võinud ette näha, et on imelik päev, kus ei tasu metsa minna. Kogu maailm oli ju pea peale pööratud.

Sina kindlasti märkasid, et nii selle jutu alguse- kui ka lõpupilt on tagurpidi — taevas all ja vee peegeldus ülal. Keera raamat ümber ja vaata ise!

Mount Gros Morne, Gros Morne National Park, Newfoundland, Kanada

LÕPPSÕNA

Ma loodan, et Sulle meeldis minu seeneraamat. Ma loodan, et nüüd meeldivad Sulle ka seened. Näed ise, et seened on ilusad ja maitsvad, et neil on naljakad nimed ja et seenel on põnev käia.

Nad on kergesti kättesaadavad, otse meie nina all.

Eriti tore on seenel käia koos vanemate ja vanavanematega, kes meile õpetavad, kuidas seeni leida, ära tunda ja neist hõrgutisi teha.

Kui Sul on ka sellised vanemad ja vanavanemad nagu minul, kui Sulle ka meeldib metsas käia, kui Sulle ka meeldib uusi ja naljakaid sõnu proovida,

siis oled Sa **ÕNNESEEN**.

Kui me peaksime kunagi kohtuma, siis ära pane pahaks, kui ma Sulle ütlen:

„SÕIDA SEENELE!”

Sinu hea seenesõber,

TRIINA

EESSÕNA ehk viimaks antakse sõna ka autorile...

Korralik eessõna jääb eessõnaks, hoolimata paigutusest. Kui ta ette panna, peletab viimaks lugeja huvi. Lõppsõna kasutas Triina ära ja selle kordamist oleks autoril kaval vältida. Olgu siis tagumine eessõna.

Tiivustatuna Newfoundlandi seeneküllusest ja poja tütre vaimustusest seenelkäimise vastu kirjutasin talle mälestuseks seeneraamatu. Üks heasüdamlik sõber arvas, et selline raamat sobiks kingituseks teistele eesti lastele. Kuna trükikulu ületas ühe inimese raha-pauna vastupidavuse, vajasin kaaskinkijat. Selleks osutus postuumselt mu isa, kuna kasutasin isatalu müügiraha raamatu trükkimiseks. Nii kingime koos isaga raamatukomplekti igale Eesti algkooli kolmandale klassile. Selline kingitus oleks talle kindlasti meeldinud, sest alles äsja lausus mu õde tema kohta: „Saime oma looduselembuse juba lastena just temalt“.

Tahaksin tänada neid, kes selle raamatu sünnile kaasa aitasid. Esmalt abikaasa Maria, kelle teravad silmad mitu ilusat seent leidsid. Eriliselt tuleb rõhutada Eesti Põllumajandusülikooli mükoloogi Anu Kollomi teeneid, kes oma kolleegide kaasabil kontrollis teaduslikke andmeid ning hankis eestikeelsed seeneniemed varakambrist, milleni minu käsi paraku alati ei küündinud. Kohalike seente määramise õigsust kontrollis kauaaegne Toronto Seeneklubi president dr Vello Soots. Pildid on minu tehtud, välja arvatud mõned, mille puhul dr Soots pakkus lahkelt oma arhiivist paremaid; viimased on raamatus ära märgitud. Asjaajamistel Torontos täitis talle omase vastutulelikkusega minu jalgade ülesannet pr Ellen Leivat. Peaks raamatusse siiski mõni eksitus olema sisse pugunud, on süüdi minu lõtv valvus, mitte mu lahked ja erudeeritud abilised.

Seenekultuur on Eestis alati kõrge olnud. Kahjuks ei saa seda ütelda Põhja-Ameerika kohta, kuigi sinne seenemaailm on kodumaisest rikkalikum. Selle võrra oleme siin vaesemad. Et seda rahvatarkust mitte kaotada, tuleb huvi seente vastu äratada juba lapseas. Sellega tärkab lapses uudishimu oma ümbruse vastu ja eluaegne looduselembus.

Mõni ehk kahtleb, kas tasub lastes äratada uudishimu seente vastu, kui mõned neist on mürgised. Aga kas pole ka mürgiseid marju? Milline vanem keelaks oma lapsel noppida mustikaid, maasikaid või vaarikaid?

Tähendab, on võimalik juba väga noorelt teatud marjaliike tundma õppida. Samuti on võimalik noorelt ära õppida, et kuigi leidub ka teisi liike, peab noppimine piirduma vaid tuntud liikidega. Täpselt samamoodi on võimalik ka seenetundmist õppida. See ei ole nüüdisaegne teaduslik avastus — nii on lapsed Eestis üles kasvanud põlvest põlve.

Võib ka küsida, kas on kasvatustlikult sobiv või üldse vajalik kasutada lasteraamatus sõnu, mida kodus söögilaua ümber ei peeta sobivaks. Usun, et lapsel on kasulik näha, et kõigil sõnadel on siiski oma algne tähendus, mis hõlbustab täpset suhtlemist. Ei ole ju loogiline, et laps elab päevast päeva asjade keskel, millest rääkida ei tohi. Laps on võrdsele uudishimulik kõigi nähtuste suhtes.

Seda uudishimu tuleb õigeaegselt rahuldada; hiljem on piisavalt aega selgitada tabusid ja viisakusreegleid. Beebikeelel, kus esinevad kaka ja pissi, on oma koht, kuid kes õpetab lapsele, et jooksuajal põdrad pissivad, siristavad või veel hullem, lasevad vett, teeb emakeelele karuteene. Mis urineerimisse puutub, siis tean arstina, et selline kliiniline toiming pole juba aastaid väljaspool haiglasseinu aset leidnud.

Oma kodumaal on lapsel kaks kohta, kust selliseid sõnu õppida: kodu ja tänav. Tänavaprugis kaotavad need sõnad oma tähenduse ja sõelale jääb vaid roppus. Kahjuks toimub suur osa selle keele õppimist siiski tänaval. Välismaal puuduvad emakeelsed filoloogilised tänavakursused, kuna uulitsail valitseb võõrkeel. Katsun seda lünka selle raamatuga täita. Lapsevanemal, kelle põhimõtted keelavad selliste sõnade kasutamise, avaneb raamatut lastele ette lugedes suurepärane võimalus oma improviseerimisvõimet arendada. Minu soov on, et laps, kes ise loeb, hiiliks selle raamatu juurde veel aastaid peale seda, kui ta selleks liiga vana näikse olevat, sest see pakub talle lõbu. Ja ehk siis tärkab temas armastus nii looduse kui ka keele vastu...

Loodan, armas lapsevanem, et nõustud minuga. Kui nii, siis oled õietimõtleja (meid on vähe!) ja seega õnneseen. Kui ei, siis ole lahke, SÕIDA SEENELE!

Andrus Voitk
Paastukuul, 2004,
Corner Brook,
Newfoundland

A. VOITK

See raamat üksi ei tee last seenetundjaks ega sisalda niigi palju teadmisi, et vältida alltoodud eksitusi. Küll võib ta aga olla seenelembuse esimeseks tõukeks. Kui nii, siis on ta oma ülesande täitnud. Vastsest seenehuvilisest kasvab seeneteadlane täiuslikumate raamatute ja vilunud seeneliste abiga, eelkõige siis, kui need täiendavad metsas ja aasal leiduva looduse suure seeneraamatu sagedast lugemist. Lapsed metsa!

Autor

Valge kärbseseen
Amanita virosa

Samet-ebašampinjon
Leucoagaricus naucinus

Metsašampinjon
Agaricus silvicola

Ära korja, kui ei tunne!

Esimene vasakul on surmavalt mürgine — piisab tikuotsa suurusest tükikesest —, teine söödav, kuid sarnasuse tõttu mittesoovitav ja kolmas teretulnud suutäis gurmaani laual.

Lehter-kukeseen (*Cantharellus tubaeformis*) äärtel, keskel **kollane hüüvik** (*Leotia lubrica*). Esimene on hea söögiseen, teine arvatavasti kahjutu, kuid maitsetu — kindlad andmed puuduvad. Kohati kasvavad lähestikku.

Vaata ka lk. 21 — lehter-kukeseen kasvab ka surmavalt mürgise vöödiku kõrval. Isegi tuntud liike korjates tuleb korjamise juures ettevaatlik olla ja seened kodus enne pannile panekut üle vaadata.

Harilik kukeseen (*Cantharellus cibarius*), kaks vasakul ja ülemine keskel, ning **kuld-kukeseenik** (*Hygrophoropsis aurantiaca*). Esimene on delikatess, teine tekitab tundlikel sööjail seederikkeid — krampe, kõhuvalu, iiveldust, oksendamist ja kõhulahtisust. Värvivahe pole alati nii märgatav kui pildil.

Jällegi — ettevaatust!